

УТРАЧЕНИЙ ШАНС: ПРШЕМИСЛ ОТАКАР II ТА ВИБОРИ НІМЕЦЬКОГО МОНАРХА 1273 РОКУ

На початку жовтня 1273 р. у Священній Римській імперії сталася доленосна подія: німецьким королем уперше було обрано графа Рудольфа I (1273–1291) зі скромного швабського роду Габсбургів. Одним із найбільш імовірних претендентів на німецький трон вважався також чеський король Пршемисл Отакар II (1253–1278). Однак він не надав серйозного значення виборчому процесу, сподіваючись, що в імперії й надалі збережеться *status quo*. У результаті, чеський володар утратив можливий шанс здобути німецьку корону. Династія ж Габсбургів з цього часу стала відігравати дедалі важливішу роль у житті Європи.

Коли у 1253 р. Пршемисл Отакар II після смерті свого батька Вацлава I (1230–1253) зійшов на празький трон, то ситуація у Священній Римській імперії була неспокійною. Серйозну небезпеку для її правителя Конрада IV (1250–1254), сина і спадкоємця імператора Фрідріха II Штауфена (1212–1250), становив антикороль Вільгельм Голландський (1247–1256). Його було обрано ще в 1247 р. частиною знаті, опозиційно налаштованої до Штауфенів. Після того, як 21 травня 1254 р. у військовому таборі біля поселення Лавелло (південь Італії) Конрад IV помер, в історії імперії настав період міжкоролів'я (*interregnum*, 1254–1273). Після смерті 1256 р. Вільгельма Голландського відбулися нові вибори. У результаті, у 1257 р. на німецькому троні знову опинилося двоє володарів – Річард X Корнуельський (1257–1272), рідний брат англійського правителя Генріха III, і Альфонс X Кастильський (1257–1274), онук короля Філіппа Швабського (1198–1208), дядька Фрідріха II Штауфена¹.

Ситуацією скористався Пршемисл Отакар II, який активізував зусилля, спрямовані на придбання нових земель задля утворення свого впливу в Балтиці та за вихід до Адріатичного моря. Ще 1251 р., після того, як у Австрійському герцогстві вимерла чоловіча частина династії Бабенбергів, Пршемислові Отакарові II вдалося здобути це осиротіле територіальне князівство. Своє панування в Австрійському герцогстві він легітимізував

---

¹ Брокгауз, *Історія Німеччини у світлинах*, пер. з нім. (К., Вид. Юніверс 2010) 60–61.

завдяки шлюбу (укладеному заднім числом) з останньою представницею династії Бабенбергів – Маргаритою. В ході протиборства з угорським королем Белою IV (1235–1270) чеський правитель підкорив також герцогство Штирію (1261). Згодом до “*regnum Ottocarianum*” було приєднано Егерський край (1266), тобто регіон у чесько-німецькому прикордонні з центром у м. Егер (нині – місто Хеб у Чеській Республіці – *І. Л.*), герцогства Каринтію і Крайну, а також Віндицьку марку з Порденоне в Північній Італії (1269). В результаті, володіння Пршемисла Отакара II простягалися від Крушних гір до Адриатичного моря².

На печатці чеського монарха було викарбувано назви дев’яти підвладних йому земель. У цьому контексті характерним є титул, який мав цей володар з 1270 року: “...*Отакар, з Божої милості король чеський, маркграф Моравії, герцог Австрії, Штирії, Каринтії і Крайни, володар Марки (Віндицької), Егера і Порденоне...*”³. Крім того, Пршемисл Отакар II здійснив два походи на Пруссію (у 1254–1255 і в 1267–1268 роках) з метою утвердити свій вплив у Прибалтиці. Пруський хрестовий похід 1254–1255 років зокрема завершився заснуванням фортеці Краловець (пізніше – місто Кенігсберг, а потім – Калінінград у Росії – *І. Л.*). Походи Пршемисла Отакара II на Пруссію стали справою престижу Чеської держави й піднесли авторитет її монарха⁴.

Чеський король також досяг значних успіхів у наведенні ладу всередині країни. Він запровадив нову структуру місцевого управління та судочинства, підтримував розвиток гірничої справи, торгівлі й ремесел, сприяв колонізації прикордонних регіонів, підтримував мистецтво і ін. Завдяки виводу срібла в Кутній Горі багато хто вважав чеського короля наймовірніше багатим. Тож придворні пііти називали Пршемисла Отакара II “*королем золотим і залізним*”, і не оминали нагоди наголошувати, що він – найдоблесніший з-поміж рицарів.

² І. ЛІХТЕЙ, ‘Універсалістські тенденції в зовнішній політиці чеського короля Пршемисла Отакара II (1253–1278)’ (2000) 5 *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія* 67–72; V. NOVOTNÝ, *České dějiny. Dílu I. Část 4. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara (1253–1271)* (Praha, Nákladem Jana Laichtera 1937) 3–252; J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků* (Praha, Lidové noviny 2011) 97–165.

³ *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, *Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých*, vydávané z nadání Palackého péči “Spolku historického v Praze”, pořádaním JOSEFA EMLERA, Díl IV. *Kronika Zbraslavská. Výpisy z rozličných kronik s několika zápisy Zbraslavskými. Kronika Františka Pražského. Kronika Beneše Krabice z Weitmile* (Praha, Nákladem nadání Františka Palackého 1884) 11: “...*Ottakarus, dei gracia rex Bohemie, marchio Morauie, dux Austrie, Styrie, Karinthie et Karniole, dominus Marchie, Egre, Portus Naonis...*”; *Zbraslavská kronika. Chronicon aulae regiae*, překlad FRANTIŠEK HERMANSKÝ, verše přeložil RUDOLF MERTLÍK, historická revise ZDENĚK FIALA, spolupráce MARIE BLÁHOVÁ, 2. opravené vydání (Praha, Svoboda 1976) 34; *История Чехословакии* (Москва, Изд-во Акад. наук СССР 1956), т. I, 105.

⁴ І. ЛІХТЕЙ, *Op. cit.*, 69–71; J. ŽEMLIČKA, *Op. cit.*, 98–101, 131–132.

У другому шлюбі Пршемисл Отакар II був одружений з Кунігундою (*Кунегунда*, *Кунгута*, *Chunegundis*, *Cunegunda*, *Kunigunda*, *Kunhuta*, бл. 1245–1285), яка належала до династії Рюриковичів і Арпадовичів. По батьківській лінії вона, як відомо, була внучкою чернігівського князя Михайла Всеволодовича (1223–1246), який трагічно загинув у Золотій Орді, і православною церквою піднесений до лику святих, та донькою його сина Ростислава Михайловича (бл. 1219–1264). За своє життя Ростислав Михайлович був князем новгородським, галицьким, луцьким, а після втечі в Угорщину бл. 1244 р. одружився з Анною, донькою угорського короля Бели IV (1235–1270), служив жупаном березьким і земплинським, а відтак став баном Мачви. Від цього шлюбу народилося шестеро дітей: доньки Кунігунда, Агрипина (пом. після 1303 р.), Маргарита (пом. після 1290) і ще одна дівчинка, ім'я якої невідоме, а також сини Михайло (пом. 1269) та Бела (1250–1272). Останній у 1270–1272 рр. був баном Мачви⁵.

У квітні 1272 р. Річард Корнуельський помер і номінально в імперії залишився вже тільки один король – Альфонс X Кастильський. Однак він не зробив жодного кроку для того, аби реалізувати свої претензії на трон, хоча не мав наміру відмовлятися й від корони. Німецька спільнота (знать, імперські міста і єпископат) стала активно виступати за оновлення монархічної влади, яка б не прагнула до посилення імперських амбіцій, а виконувала миротворчу та правову роль. Змін в імперії прагнув і папа Григорій X (1271–1276), який ігнорував Альфонса X Кастильського передусім через те, що той перебував у родинних зв'язках зі Штауфенами. Крім того, папа виношував ідею щодо організації нового хрестового походу і був зацікавлений мати справу з досвідченим лицарським імператором, який разом з німецькими вояками переправився б до Палестини і відіграв провідну роль у відновленні Єрусалимського королівства. Саме такого володаря Григорій X і прагнув бачити на троні в

---

⁵ *Літопис руський*, За Іпатським списком, пер. з давньорус. Л. Є. Махновець, відп. ред. О. В. Мишанич (К., Вид. “Дніпро” 1989) 400; Ф. Палацкій, ‘О русском князе, Ростиславе, отце чешской королевы, Кунгута, и роде его. Критическое исследование’, перевод с чешского О. Бодянский в *Чтения в Императорском Обществе истории и древностей российских при Московском университете* (Москва, в Университетской Типографии 1846) т. 3, с. 3–16; С. Палаузов, ‘Ростислав Михайлович, князь Мачвы’ (1851) ч. LXXI *Журнал Министерства Народного Просвещения* 27–49, 73–101; С. Палаузов, *Ростислав Михайлович, русский удельный князь на Дунае в XIII веке* (Санкт-Петербург, в типографии Императорской Академии Наук 1851) 57 с.; Л. В. Войтович, *Генеалогія династій Рюриковичів і Гедиміновичів*, відп. ред. член-кор. АНУ Я. Д. Ісасевич (К., “Тaurus ЛТД” 1992) 53, 55, 56, 58; Л. В. Войтович, *Княжа доба: портрети еліти* (Біла Церква, Видавець Олександр Пшонківський 2006) 408, 418, 420; В. Мандзяк, ‘Ростислав Михайлович – “dux Galiciae et imperator Bulgarorum”’ (Л. 2011) 5 *Княжа доба: історія і культура* 131–143; E. MENDLOVÁ-MRÁČKOVÁ, ‘Královna Kunhuta’ v *Královny, kněžny a velké ženy české*, III. Vydání (Praha, Nakladatelství Jos. R. Vilímeck 1941) 95–103; D. TŘEŠTÍK, J. ŠECHAR, *Králové a knížata zemí Koruny České* (Praha, Rybka Publishers 2001) 280–291.

імперії. Оцінивши ситуацію в державі, він змусив курфюрстів пришвидшити проведення нових виборів і пригрозив, що в разі затяжних вагань нав'яже їм власного кандидата, якого обере разом із кардиналами⁶.

Завдяки наполегливості, чи навіть погрозам Григорія X, князі-виборці активізували свою діяльність. Поступово окреслювалося й коло претендентів, шанси яких на успіх не були однаковими. Як відомо, папа аж ніяк не мав наміру підтримувати Альфонса X Кастильського, адже той був родичем Штауфенів. У подібній ситуації опинився і Фрідріх Мейсенський з династії Веттинів (пом. 1323, згодом – мейсенський маркграф і тюринзький ландграф). Цей претендент на німецький трон міг стати запасним фаворитом Пршемисла Отакара II. Проте Фрідріх Мейсенський мав таку саму проблему, що й Альфонс X Кастильський: його мати була донькою імператора Фрідріха II Штауфена.

Не довіряла папська курія й баварському герцогу та рейнському пфальцграфу Людвигу II Віттельсбаху (1253–1294), для обрання якого докладав чимало зусиль Майнцький архієпископ Вернер (1259–1284) із роду Еппенштайнів. У минулому герцог Людвиг II Віттельсбах теж підтримував тісні зв'язки зі Штауфенами. Він був дядьком і опікуном малолітнього сина Конрада IV – Конрадина (1254–1268), зі стратою якого згасла династія Штауфенів. Слід відзначити, що Людвиг II Віттельсбах володів тільки Верхньою Баварією. Решта територій цього герцогства, а точніше Нижня Баварія, перебувала у віданні його брата Генріха XIII Віттельсбаха (1235–1290). Однак обидва брати послуговувалися герцогським титулом.

Правитель Сицилійського королівства Карл I Анжу (1266–1285) робив усе можливе, аби на німецький трон зійшов його небіж, молодий французький король Філіпп III (1270–1285) з династії Капетингів, який нібито прагнув і був здатний очолити хрестовий похід. Слід відзначити, що слово Карла I Анжу багато важило в папській курії, з якою він особисто вів перемовини щодо Філіппа III. Здавалося, що для перемоги останнього залишалося тільки спокусити грошима кількох німецьких князів. Однак Карл I Анжу вже давно звільнився з-під опіки папської курії і виношував плани утвердити своє панування у північній Італії, що неабияк непокоїло Григорія X. З допомогою французько-німецького королівства зазіхання Карла I Анжу на північну Італію у майбутньому могло стати нічним жахом для папського Престолу. Тож надзвичайна концентрація влади в руках Капетингів, представники бічної гілки, яка (Анжу) міцно утвердилися на Сицилії та на Півдні Італії, становила для Григорія X серйозну небезпеку⁷.

⁶ Брокгауз, *Op. cit.*, 62; Д. Брайс, *Священная Римская империя*, пер. с англ. изд. Д. М. ПЕТРУШЕВСКИЙ (Москва, Изд. М. Коммиссарова; Типография А. Н. Мамонтова и К° 1891) 171; V. VANÍČEK, *Velké dějiny zemi Koruny české, svazek III., 1250–1310* (Praha; Litomyšl, Paseka 2002) 140.

⁷ К. ЛАМПРЕХТ, *История германского народа*, том 2, части III и IV, [пер. с немецкого П. НИКОЛАЕВА] (Москва, Типо-литография В. Рихтер 1895) 318–319; К.-Ф. КРИЕГЕР, *Habsburkové ve středověku. Od Rudolfa I. (1218–1291) do Fridricha III. (1415–1493)* (Praha, Argo 2003) 20–21; J. ŽEMLIČKA, *Op. cit.*, 395.

Серед імовірних претендентів був і чеський король Пршемисл Отакар II, який належав до наймогутніших імперських князів. Щоправда, він був онуком німецького короля Філіппа Швабського з династії Штауфенів. Та за це Григорій X навряд чи міг би дорікнути чеському володареві, адже батько Пршемисла Отакара II король Вацлав I у 1246 р., тобто на завершальному етапі боротьби папської курії зі Штауфенами, припинив підтримувати цю династію. Він перейшов на бік папи, а після деякого вагання так само вчинив і сам Пршемисл Отакар II. На протигагу іншим претендентам на німецький трон (за винятком Людвіга II Віттельсбаха), чеський король мав додаткову перевагу в тому, що як курфюрст був безпосереднім учасником виборів⁸.

Слід відзначити, що колегія курфюрстів (*lat. electores, нім. Kurfürsten*, тобто “князі-виборці”) формувалася поступово. Спочатку короля спільно обирали князі (*fürsten*), середні й дрібні феодала та простолюди. Однак у другій половині XII ст. право обрання монарха стало належати винятково імперським князям, верства яких саме тоді формувалася в німецьких землях. Під час виборів 1198 р., коли на німецький трон було обрано двох правителів (Філіппа Швабського від Штауфенів і Оттона IV Брауншвейзького від Вельфів), окремі князі стали домагатися, аби їм було надано першочергове право обирати короля. Вони також наполягали на тому, щоб їхня участь у цьому процесі визнавалася необхідною умовою легітимності виборів.

У 20–30-х роках XIII ст. було письмово уніфіковано звичаєве право німецьких земель. Цей правовий збірник отримав назву “Саксонське дзеркало”. Його написав рицар Айке фон Репгов (родом зі східної Саксонії). У третій книзі (стаття 57, параграф 2) “Саксонського дзеркала” регламентувався і порядок обрання німецького володаря. Тут ще передбачалося, що монарха обирають усі імперські князі, духовні і світські, але водночас вказувалося на першочергову роль у виборах трьох рейнських архієпископів (Майнцького, Кельнського і Трірського) та світських князів, які обіймали вищі посади, а саме пфальцграфа Рейнського (*сенешаля/труксеса*), герцога Саксонського (*маршала*) й маркграфа Бранденбурзького (*скарбника*). Чеського ж короля, який хоча й посідав вищу посаду (*мундшенка*) було вилучено з числа почесних виборців, бо він не німець (*De scenke des rikes, de koning van Behemen, de ne hevet nenen kore, umne dat he nicht dudisch n'is*)⁹.

Попри вказаний правовий припис, Пршемисл Отакар II брав участь у попередніх виборах, які відбулися в 1257 р., і ніхто з інших курфюрстів не піддав сумніву його повноваження. Аби на тих виборах не ви-

⁸ К.-Ф. КРИЕГЕР, *Op. cit.*, 22.

⁹ ‘Sachsenspiegel Landrecht’, herausgegeben von KARL AUGUST ECKHARDT, *Monumenta Germaniae historica inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum. Fontes iuris germanici antiqui*, Nova Series, Tomi I, Pars I (Goettingae, APVD Musterschmidt MCMLV [1955]) 243; БРОКГАУЗ, *Op. cit.*, 53, 68.

никли якісь непорозуміння щодо його законного права, то він навіть голосував відразу двічі й віддав свій голос за обох кандидатів, тобто і за Річарда Х Корнуельського, і за Альфонса Х Кастильського. Крім того, Пршемисл Отакар II мав і деякі інші переваги, зокрема далеко за межами своєї країни він вважався найбагатшим і наймогутнішим імперським князем. Чеське ж королівство за його правління мало репутацію держави, яка відіграє чільну та важливу роль у Священній Римській імперії.

Отже, на перший погляд шанси Пршемисла Отакара II посісти німецький трон здавалися дуже високими. У вищих дипломатичних колах кандидатура чеського володаря на німецький трон не відкидалася, адже він мав бути зацікавлений або у своєму обранні, або в тому, щоб королем став той із можновладців, який ставився б до нього прихильно. Проте альтернатива чесько-німецького королівства в особі честолюбного Пршемисла Отакара II, володіння якого простягалися від Крушних гір до Адріатичного моря, навряд чи могла стати ідеальним рішенням для папської курії¹⁰.

З огляду на це (та й з інших причин), учені не надають особливого значення розлоному повідомленню “Других продовжувачів Козьми” про те, як у серпні 1271 р. (правильно мало би бути – 1272 р.) до Праги завітав кельнський архієпископ Енгельберт II (1261–1274), а з ним ще кілька вельмож, аби від імені курфюрстів просити Отакара погодитися прийняти королівський (у тексті джерела хибно вжито імператорський) титул. Чеський володар прийняв представників німецької знаті привітно й доброзичливо, упродовж кількох днів вельми шанобливо їх частував, а потім скликав знатних рицарів і уславлених мудрістю старших мужів, аби спитати, що йому робити в цій ситуації. Камердинер королівства і добрий промовець Андрій (*Andreas, Ondřej z Všeohrom*) зокрема сказав: “...*Бог володарює на небесах, ти з його волі пануєш на землі і над герцогами й князями в країні... Сядь на троні своїх батьків... I сам імператор, якщо буде на те потреба, слухатиметься твоїх наказів...*”. Тоді Пршемисл Отакар II щедро обдарував послів, висловив їм подяку і відправив назад. Відтак прийшли ще й інші послы від князів-виборців, яких король так само щиро прийняв, подякував за пропозицію посісти німецький трон, але своєї згоди не дав¹¹.

¹⁰ К.-Ф. KRIEGER, *Op. cit.*, 21–22.

¹¹ ‘Přiběhy krále Přemysla Otakara II.’ v *Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých*, vydávané z nadání PALACKÉHO, Tom II. (Díl II), Fasc. 1. (Svazek 1). ‘Cosmae chronicon Boemorum cum continuatoribus (Kosmův letopis Český s pokračovateli)’, Vydavatel JOSEF EMLER; Překladaťel VÁCLAV TOMEK (Praha, Nákladem musea Království Českého 1874) 326–327; ‘Druhé pokračování Kosmovy kroniky’ v *Pokračovatelé Kosmovi*, z lat. rukopisů přel. KAREL HRDINA, V. V. TOMEK a MARIE BLÁHOVÁ, Úvod: M. BLÁHOVÁ a ZDENĚK FIALA, Doslov: Pokračovatelé Kosmovi, pozn. a vysvětl. naps., rejstřík jmen a míst sest. M. BLÁHOVÁ (Praha, Svoboda 1974) 141–142.

Дослідник В. Ванічек звертає також увагу на повідомлення “Римованої хроніки” Оттокара Штирійського. Її автор акцентує увагу на тому, що колись нюрнберзький бургграф на правах посла особисто вів перемовини з чеським королем про можливість отримати німецьку корону, але той не проявив інтересу до цього питання. На думку вченого, в обох джерелах проявляється подібний розповідний стереотип: імперські князі добре усвідомлювали, що Пршемисл Отакар II є головним потенційним кандидатом на німецький трон, але багатий і могутній чеський володар відкинув їхні пропозиції щодо свого обрання¹².

Реальність, однак, була зовсім іншою. У свій час чеські історики Йозеф Пекарж (1870–1937) та Йозеф Шуста (1874–1945) на основі аналізу джерел дійшли висновку, що в 1272–1273 рр. Пршемисл Отакар II надзвичайно інтенсивно домагався німецької корони і з цього приводу вів відносно успішні перемовини з Римом¹³. Щоправда, для самого чеського короля нові вибори німецького володаря були не на часі, хоча він фактично міг розраховувати на голоси трьох курфюрстів (свій, маркграфа Бранденбурга і герцога Саксонії). До того ж, для Пршемисла Отакара II не становило проблеми додати до них ще один голос когось із трьох архієпископів. Зрештою, він міг і не висувати свою кандидатуру, достатньо було укласти союз задля підтримки того претендента, який мав реальні шанси на успіх. Однак народження в 1271 р. сина і спадкоємця Вацлава II послабило готовність Пршемисла Отакара II ділити з кимось владу. Саме тому, на думку дослідника В. Ванічека, і не сформувалося князівське угруповання під проводом чеського короля¹⁴.

Зваживши всі “за” і “проти”, В. Ванічек припускає, що спочатку Пршемисл Отакар II радше прагнув, аби політичний *interregnum* у імперії продовжувався, а за владу в німецьких землях чеський правитель мав намір позмагатися згодом. Таким його планам відповідає й формуляр (*dictamina*) нотаря чеської королівської канцелярії Генріха Влаха з Ізернії (*Jindrich Vlach z Isernie*), в якому йшлося про Пршемислову волю підтримувати Альфонса X Кастильського в Італії, аби той здобув імператорську корону¹⁵.

Подальшим визначальним моментом, що вплинув на позицію Пршемисла Отакара II під час виборів 1273 р., стала нова війна з Угорським королівством.

---

¹² V. VANÍČEK, *Op. cit.*, 142.

¹³ J. PEKAŘ, “Kandidatury krále Přemysla Otakara II. na německý trůn” v *Časopis Matice moravské* (Brno, Tiskem Moravské Akc. knihtiskárny – Nákladem Matice moravské 1892) roč. 16., s. 45–48, 94–105, 227–237, 297–302, (Brno, Tiskem Moravské Akc. knihtiskárny – Nákladem Matice moravské 1893), roč. 17., s. 38–49, 131–140; J. ŠUSTA, *České dějiny. Dílu II. Část 1. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví* (Praha, Jan Laichter 1935) 88.

¹⁴ V. VANÍČEK, *Op. cit.*, 143.

¹⁵ V. VANÍČEK, *Op. cit.*, 144. Див. також: J. B. NOVÁK, “Tak zvaný “Codex epistolaris Primislai Ottocari II”” (Praha 1903) roč. IX, č. 1 *Český časopis historický* 46–69.

Ситуація в цій країні серйозно загострилася після смерті 6 серпня 1272 р. короля Іштвана V. Він помер у 31-річному віці, залишивши по собі двох малолітніх синів – Ласла та Андраша. Угорським королем було проголошено 9-літнього Ласла, коронація якого пройшла 3 вересня 1272 р. Він зійшов на трон як Ласло IV (1272–1290) і отримав прізвисько Половець (Кун). Однак через дитячий вік нового правителя, регенткою стала його мати королева Ержебет (Слизавета) Куманська. Країною правила королівська рада, в якій головну роль відігравав бан Йоахім з роду Гуткелет¹⁶. Особистий ворог останнього, головний королівський скарбник та пожоньський (братиславський) жупан Егід утік до Чехії, визнав себе залежним від Пршемисла Отакара II і передав йому всі свої маєтки разом із замками, в т. ч. й град Пожонь (Братиславський замок). Чеський король не оминув нагоди, аби ці замки всім забезпечити й посилити їхні гарнізони¹⁷.

Вчинок Егіда став сигналом до порушення єдності Угорського королівства, позаяк чеський король проявляв стратегічний інтерес щодо західної Словаччини і для укріплення тут своєї влади відправив з Моравії воєнків. У цій ситуації змінилося становище угорських емігрантів у Чеському королівстві. У результаті, до Угорщини повернувся ще один політичний противник Егіда барон Генріх Кесегі, який із 1270 р. перебував при празькому дворі. Після повернення на батьківщину він перейшов на бік Єлизавети Куманської. Очевидно, не без участі Генріха Кесегі поширилися чутки, нібито внук Бели IV – бан Мачви Бела Ростиславич (мати якого Анна з 1270 р. перебувала в Чехії) з допомогою Пршемисла Отакара II прагне зайняти угорський трон. Це викликало чергову неприязнь з боку правлячих кіл Угорщини до чеського володаря. Наприкінці 1272 року Генріх Кесегі підступно вбив Белу Ростиславича. Хоча всі про це добре знали, Генріх не поніс заслуженого покарання. Навіть більше – в 1273 р. він був призначений баном Славонії¹⁸.

¹⁶ В. П. ШУШАРИН, 'Феодалная раздробленность (середина XIII в. – 20-е годы XIV вв.)' в *История Венгрии. В трех томах*, т. 1 (Москва, Наука 1971) 151–164; *Dejiny Slovenska. I, do roku 1526*, ved. aut. kol a zost. RICHARD MARSINA (Bratislava, Veda 1986) 235; J. LUKAČKA, 'Nezaprel kumánsku krv (Ladislav IV.)' в *Kniha kráľov. Panovníci v dejinách Slovenska a slovákov, Druhé, doplnené vydanie*, [vedúci autorského kolektívu a zostavovateľ PhDr. VLADIMÍR SEGEŠ, PhD.] (Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá 2003), s. 125–126; J. ZÁBORSKÝ, *Dejiny kráľovstva uhorského od počiatku do časov Žigmundových* (Bratislava, Slovart 2012), 439–442.

¹⁷ 'Continuatio Vindobonensis a. 1267–1302. 1313–1327' в *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum*, edidit GEORGIUS HENRICUS PERTZ, tomus IX (Hannoverae, Impensis bibliopolii avlici Hahniani MDCCCLI [1851]) 704; *Dejiny Slovenska. I, do roku 1526*, s. 442–443; V. NOVOTNÝ, *Op. cit.*, 261.

¹⁸ 'Continuatio Vindobonensis a. 1267–1302. 1313–1327', p. 704; 'Continuatio Claustro-neoburgensis VI a. 1267–1288.' в *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum*, edidit GEORGIUS HENRICUS PERTZ, tomus IX (Hannoverae, Impensis bibliopolii avlici Hahniani MDCCCLI [1851]), p. 744; 'Hermannii Altaheensis Annales' в *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum*, edidit GEORGIUS HENRICUS PERTZ, tomus XVII (Hannoverae, Impensis bibliopolii Hahniani MDCCCLXI [1861]), 407; V. NOVOTNÝ, *Op. cit.*, 261–264; J. ZÁBORSKÝ, *Op. cit.*, 443.

Чеський король сприйняв смерть внука Бели IV передусім як свою власну ганьбу, оскільки той доводився братом його дружини Кунігунди і з його вбивством він однозначно втратив свого найважливішого союзника та інформатора при угорському королівському дворі¹⁹. За смерть Бели Ростиславича можна було помститися лише війною. Однак ця, вже четверта за останні два десятиліття, чесько-угорська війна для Пршемисла Отакара II була не на часі: вона загальмувала його перемовини з династією Анжу і витіснила празький двір з імперської політики в момент підготовки до виборів німецького правителя²⁰.

На початку 1273 р. дипломатичні зусилля Чеського королівства було спрямовано також на протидію політиці, яку в той час проводили в імперії володар Верхньої Баварії та рейнський пфальцграф Людвиг II Віттельсбах і майнцький архієпископ Вернер. Усвідомивши слабкі шанси бути обраним на трон, Людвиг II Віттельсбах та його опікун Вернер висунули своїм ставлеником на німецький трон графа Рудольфа I Габсбурга, кандидатуру якого підтримав і Рейнський союз міст. У лютому 1273 р. до них приєднався й кельнський архієпископ Енгельберт II. Подібно до Людвигу II Віттельсбаха дедалі більше послідовників нового виборчого об'єднання орієнтували свої інтереси проти Пршемисла Отакара II. До таких належав і Фрідріх Гогенцолерн, спадковий бургграф Нюрнберзький, чи менш впливовий граф Гебгард фон Гіршберг (*Gebhard von Hirschberg*, 1220–1279)²¹.

Чеський король натомість проводив дипломатичні перемовини з папською курією, династією Анжу та Францією. У такий спосіб, на думку В. Ванічека, він намагався відвернути подвійний тиск на свої позиції, а при нагоді – досягти й подвійного успіху (миру в Угорщині та корону німецького володаря)²². Хроніст із Тюрингії, пресвітер Зайфрід де Бальнгаузен, у своїй “Всесвітній історії” повідомляє, що Пршемисл Отакар II, який прагнув стати імператором, відправив до папи урочисте посольство, спорядивши його великою кількістю грошей і подарунків (*sollempnes nuncios et multam pecuniam et munera ad curiam domini pape Gregorii transmitter, eo quod...*). Однак у відповідь на візит чеських представників Григорій X нібито сказав: “Невже Німеччина має мало князів і графів, аби при визначенні кандидатури на свою найвищу владу вибір випав на Слов'янина?” (*Cum in Alemannia plures principes et*

¹⁹ R. MARSINA, ‘Přemysl Otakar II. a Uhorsko’ v *Folia Historica Bohemica I*, ved. red. JOSEF ŽEMLIČEK (Praha, Ústav československých a světových dějin ČSAV 1979), 50.

²⁰ Детальніше про угорську політику Пршемисла Отакара II див.: V. CHALOUPECKÝ, ‘Uherská politika Přemysla Otakara II’ v *Od pravěku k dnešku: sborník prací z dějin československých k šedesátým narozeninám J. Pekaře*, díl I (Praha, Historický Klub 1930), 130–188.

²¹ V. VANÍČEK, *Op. cit.*, 145.

²² *Ibid.*, 145–146.

comites habeamus, quare vellemus Sclavum ad imperium sublimare?)²³. Отже, як впливає зі свідчення Зайфріда де Бальнгаузена, папа не проявляв щирого захоплення до кандидатури Пршемисла Отакара II.

Заслуговує на увагу також реляція послів із Генуї, підготовлена в лютому 1273 р., яку наприкінці XIX ст. виявив у тамтешньому архіві та оприлюднив німецький історик Гаррі Бресслау (*Harry Bresslau*, 1848–1926). У ній ідеться про те, як на своєму шляху генуезькі дипломати зустріли посольство чеського короля, що поверталось з папської курії. Можливо, це було те саме посольство, про яке повідомляє Зайфрід де Бальнгаузен. До його складу входив Якобо ді Робба, який сказав генуезцям, що Григорій X визнав би Пршемисла Отакара II за майбутнього імператора, якби його обрали німецькі князі. Але папа, продовжував далі Якобо ді Робба, ніколи не віддасть корону князеві, якого піддано анафемі, чи Фрідріхові Веттинові (тобто, герцогові Мейсенському – *I. Л.*)²⁴.

Медієвіст В. Ванічек вважає за очевидний той факт, що, відкидаючи кандидатуру Фрідріха Мейсенського, Григорій X не робив ставку і на Пршемисла Отакара II, адже він також був нащадком Штауфенів²⁵. Цікаво, однак, відзначити, що вголос така позиція римського понтифіка щодо чеського короля не озвучувалася. Очевидно, Григорій X був обізнаний з негативним ставленням до Пршемисла Отакара II прирейнських духовних курфюрстів, яких його святість неабияк шанував. А тому давав зрозуміти, що повністю покладається на курфюрстів у їхньому виборі, головне, аби це не була *persona non grata*.

На перші місяці 1273 р. припадає, мабуть, і налагодження дипломатичних контактів Пршемисла Отакара II з герцогом Брабанта Жаном (Йоанном, Яном) I Переможцем (1267–1294). Чеський володар звернувся до нього з проханням виступити посередником в укладенні шлюбного союзу між Пршемисловичами і французькою королівською династією Капетингів. На той час герцог Жан I Переможець підтримував дружні стосунки з Капетингами завдяки своєму шлюбу з Маргаритою (1255–271), сестрою французького короля Філіппа III Сміливого (1270–1285) та донькою славетного Людовіка IX Святого (1226–1270), яка, щоправда, померла вже через рік після одруження. У такий спосіб чеська дипломатія намагалася заручитися підтримкою Франції у своїй угорській, а в перспективі – й німецькій політиці²⁶.

²³ ‘Sifridi presbyteri de Balnhusin historia universalis et compendium historiarum’, ed. O. HOJDER-EGGER, *Monumenta Germaniae Historica: inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum*, edidit Societas Aperiendis Fontibus Rerum Germanicarum Medii Aevi (Hannoverae, Impensis bibliopolii Hahniani MDCCCLXXX [1880]) 707.

²⁴ H. BRESSLAU, ‘Zur Vorgeschichte der Wahl Rudolfs von Habsburg’ (Innsbruck, Wagner [später] Graz-Köln (Böhlau) 1894) 15 *Mitteilungen des Instituts für oesterreichische Geschichtsforschung* 60–61.

²⁵ V. VANÍČEK, *Op. cit.*, 146.

²⁶ А. ПИРЕНН, *Средневековые города Бельгии*, пер. с фр. под. ред. проф. Косминского Е. А. (Санкт-Петербург, Евразия 2001) 197–198; V. VANÍČEK, *Op. cit.*, 146.

У цьому контексті Пршемисл Отакар II вирішив також запропонувати свою доньку Кунігунду (пом. 1321 р.) як кандидатуру для укладення шлюбного союзу з династією Анжу. Як відомо, представники цієї династії відігравали провідну роль в Італії, а також мали вплив і на події в Угорщині. У такий спосіб чеський король, очевидно, прагнув урівноважити досить добрі відносини між Анжу й Арпадовичами²⁷.

Напередодні війни з угорцями Пршемисл Отакар II уклав дуже важливий мир з володарем Нижньої Баварії герцогом Генріхом XIII Віттельсбахом. Згідно з його умовами, до Чеського королівства було остаточно повернуто Сушицьку землю (нині належить до Пльзеньського краю), а до Австрії відійшло містечко Рід-ім-Інкрайс (*нім.* Ried im Innkreis). Крім того, герцог Генріх XIII отримав чеські лена Флосс і Паркштейн у Німеччині. Однак м. Егер, до якого Віттельсбахи проявляли інтерес, і надалі залишився під чеським контролем²⁸. Щоправда, ця угода зачіпала інтереси Генріхового брата Людвіга II Віттельсбаха. До цього часу стосунки між Людвігом II Віттельсбахом та Пршемислом Отакаром II були напруженими. Як раніше, так і тепер їх зближувало хіба те, що обидва, кожний із власних причин, були неприємлями Генріха XIII. Адже суперництво між двома братами Віттельсбахами, Генріхом XIII і Людвігом II, переросло у зіткнення на баварській землі, яку, як відомо, було між ними розділено. Очевидно, побоювання Генріха XIII, що Пршемисл Отакар II все-таки знайде шлях до порозуміння з Людвігом II, і спонукало Генріха XIII до примирення з чеським володарем²⁹.

Досягнення згоди з Генріхом XIII дозволило Пршемислові Отакарові II звільнити свої сили для походу на Угорське королівство. Прелюдією до нової війни між Чехією та Угорщиною став здійснений у лютому 1273 р. напад куманів на Моравію, Австрію, Штирію та Каринтію. Відповіддю на цю акцію був похід австрійців, які здобули Раб (Gyöb) і, очевидно, певний час його утримували. У травні відбувся рейд проти міста Нітри, в ході якого австрійці й моравани об'єднали свої сили, що налічували майже 2000 добре вишколених вояків. Під час наступу Нітру було захоплено і разом із замком спалено. При цьому згорів навіть архів Нітрянського єпископства. Самого єпископа і каноніків було вигнано, а в костелі вбито близько 50 угорців.

Владнавши деякі невідкладні справи вдома, Пршемисл Отакар II став готуватися до нового походу проти Угорщини. Місцем збору вояків було визначено австрійське містечко Ла-ан-дер-Тайя (*Laa an der Thaya*). Та перш ніж збройна випава набула активної фази, угорці під проводом Генріха

²⁷ V. VANIČEK, *Op. cit.*, 146.

²⁸ *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, pars II. *Annorum 1253–1310*, opera JOSEPHI EMLER (Praha, Tiskárna Grégerianis 1882), num. 812, 326–328; V. NOVOTNÝ, *Op. cit.*, s. 258–259; V. VANIČEK, *Op. cit.*, 147.

²⁹ V. NOVOTNÝ, *Op. cit.*, s. 259; V. VANIČEK, *Op. cit.*, 147.

Кесегі здійснили набіг аж до самої Ла-ан-дер-Тайї, де вже перебував чеський правитель. У бою з угорцями загинув каринтійський капітан і чоловік Пршемислової позашлюбної доньки Ульріх із Дюрренгольца (*Ulrico, Uodalricus de Durrenholtz*). Його смерть стала болісною втратою для чеського короля.

Наприкінці липня військо Пршемисла Отакара II чисельністю 60 тис. вояків перейшло річку Мораву й без великих перешкод дійшло аж до Вагу. Єдине, що досі не зміг здобути чеський король, – це Чахтицький замок, який обороняли Панкрац та Петер, сини Казимира зі славного роду Гунт-Познан. Майже цілий серпень війська Пршемисла Отакара перебували в Трнавській низовині. Між тим загони містян і вояків з Відня й Віденського Нового Міста за наказом Пршемисла Отакара II заволоділи Братиславою та її градом, захопили Святий Юр, а також низку інших замків. Відтак чеський король перейшов зі своїм військом новозбудованим мостом через Дунай і проник у задунайські землі. Як повідомляє віденський хроніст, Пршемисл Отакар II заволодів значною територією “біля Дунаю аж до гори св. Мартина” (*circa Danubium usque ad montem sancti Martini*). Йдеться про регіон, що простягався аж до угорського містечка Паннонгальма (*Pannonhalma*), де на пагорбі св. Мартина розташовується Бенедиктинське абатство, яке є одним із найдавніших у Європі. Вирішальної битви не відбулося, позаяк угорське військо її уперто уникало³⁰.

Поки Пршемисл Отакар II воював на теренах Угорщини, німецькі курфюрсти активно готувалися до проведення виборів нового володаря. Майнцький архієпископ Вернер призначив їх проведення на 29 вересня 1273 року, коли можна було сподіватися, як констатують всі історики, що Пршемисл Отакар II все ще буде зайнятий угорськими справами. На основі угоди, укладеної 1 вересня 1273 р. між архієпископом Вернером та герцогом Верхньої Баварії і рейнським пфальцграфом Людвигом II Віттельсбахом, було визначено двох кандидатів: графа Зейфріда з Ангальту та графа Рудольфа Габсбурга (*Sifridi comitis de Anehald vel Rudolphi comitis de Habespurg*)³¹. На думку дослідника Й. Шусти, висунення кандидатури графа Зейфріда з Ангальту було, очевидно, психологічним трюком, спрямованим на те, аби залучити до спільної виборчої акції традиційно прочеських курфюрстів з Нижньої Німеччини – бранденбурзького маркграфа і саксонського герцога³². Натомість Рудольф Габсбург

³⁰ ‘Continuatio Vindobonensis a. 1267–1302. 1313–1327’, 704–705; ‘Continuatio Praedicatorum Vindobonensium a. 1025–1283. (Tab. V.)’ v *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum*, edidit GEORGIUS HENRICUS PERTZ, tomus IX (Hannoverae, Impensis bibliopolii avlici Hahniani MDCCCLI [1851]) 729; ‘Continuatio Claustro-neoburgensis VI a. 1267–1288.’, 744; V. NOVOTNÝ, *Op. cit.*, 265–269; V. CHALOUPECKÝ, *Op. cit.*, 154–156; *Dejiny Slovenska. I, do roku 1526*, 236; J. ŽEMLIČKA, *Op. cit.*, 391.

³¹ *Constitutiones et acta publica imperatorum et regum*, tomus 3. Inde ab a. MCCLXXIII. usque ad a. MCCXCVIII. [1273–1298], edidit IACOBUS SCHWALM (Hannoverae et Lipsiae, Impensis Bibliopolii Hahniani MCMIV–VI [1904–1906]), nr. 5, 11 (*Monumenta Germaniae Historica. Legum. [L]. Sectio IV.*); V. VANIČEK, *Op. cit.*, 148.

³² J. Šusta, *Op. cit.*, 107.

належав до вищої швабської знаті, яка завжди була пов'язана з політикою Віттельсбахів.

Позаяк Рудольф Габсбург був ставлеником Людвіга II Віттельсбаха та його оточення, то чеська дипломатія, можливо, сподівалася, що Григорій X протидіятиме його обранню. Зазвичай, такі протиріччя сприяли досягненню консенсусу чеської й папської політики. Але часи змінилися. Папа пішов назустріч інтересам цього угруповання німецьких князів. У результаті, 11 вересня 1273 р. три духовні курфюрсти і Людвіг II Віттельсбах зустрілися в Бопарді й остаточно домовилися про підтримку саме Рудольфа Габсбурга. З цією інформацією до майбутнього короля було відправлено нюрнберзького бургграфа Фрідріха Гогенцолерна. Залишилися тільки узгодити умови, на основі яких князі погодилися б проголосувати за Рудольфа Габсбурга. Серед таких була й обіцянка останнього видати заміж двох зі своїх доньок: одну – за нещодавно овдовілого Людвіга II Віттельсбаха, а іншу – за саксонського герцога Альбрехта³³.

У виборах, що розпочалися у Франкфурті-на-Майні, брало участь і чеське посольство, яке очолював бамберзький єпископ Бертольд. Від імені Пршемисла Отакара II він відкинув необхідність проведення виборів, наголошуючи на легітимності Альфонса X Кастильського. Але такий процедурний маневр аж ніяк не вписувався в політичну атмосферу німецьких земель, адже несприйняття короля Альфонса X в імперії було очевидним. Це навіть кидало тінь на владу Пршемисла Отакара II, яка здавалася князям і знаті занадто егоїстичною, а тому шкідливою для імперії.

Колегія курфюрстів взяла на себе повноваження ухвалювати рішення за всю імперію і замість Чеського королівства залучила до голосування Баварське герцогство. Щоправда, баварський голос було поділено між братами Людвігом II та Генріхом XIII (вони обидва мали герцогський титул). Метою такого кроку мало стати досягнення одностайності на виборах, чого прагнуло більшість князів-виборців. Вони ж були переконані, що якраз позиція Пршемисла Отакара II може зашкодити їхнім сподіванням.

Не останню роль у намірі курфюрстів позбавити Чеське королівство права голосу відіграли й уповноважені Пршемислом Отакаром II дипломати, яких очолював бамберзький єпископ Бертольд. Вони, звичайно, намагалися боронити інтереси чеського володаря, але у вирішальний момент вели перемовини просто як дилетанти. До речі, чеські представники не зразу усвідомили головний недолік виборчого процесу, а саме – участь у ньому баварського герцога як курфюрста, і в першому ж протестному посланні папській курії навіть не висловилися проти цього порушення. Вони лише задовольнилися протестом проти спроможності кандидата, якого курфюрсти “одностайно”

³³ *Constitutiones et acta publica imperatorum et regum*, tomus 3, nr. 6, 11–12; V. VANIČEK, *Op. cit.*, s. 149; J. ŽEMLIČKA, *Op. cit.*, 397.

обрали. Таку позицію чеських послів можна пояснити лише тим, що в день виборів від бамберзького єпископа приховали факт залучення до голосування Баварського герцогства³⁴.

Заслуговує на увагу особиста участь у виборах більшості курфюрстів: майнцького архієпископа Вернера, трірського архієпископа Генріха, кельнського архієпископа Енгельберта, Людвіга II та його брата Генріха XIII Віттельсбахів, саксонського герцога Йоганна I, а також одного з бранденбурзьких маркграфів. Як лапідарно занотовано у хроніці костела у Вімпфені, коли “у Франкфурті зібралися князі, яким належало зробити вибір” (*conventientibus principibus, ad quos electio pertinebat, in Frankenfurt*), то вони цю повинність виконали. Всі курфюрсти передали свої голоси Людвігові II Віттельсбахові, який 1 жовтня 1273 р. проголосив королем графа Рудольфа Габсбурга³⁵. Невдовзі майнцький архієпископ Вернер повідомив Григорієві X офіційні результати виборів. При цьому він характеризував Рудольфа Габсбурга як “мужа розсудливого й обережного..., поведінки, очевидно, чесної” (*virum utique providum et discretum..., morum probitate conspicuum*)³⁶.

Увесь цей час Пршемисл Отакар II перебував в Угорщині. В ході подальшого наступу на південь, він заволодів містом Шопрон (*нім. Ödenburg*), де, однак, завершив військову кампанію, коли довідався про результати виборів нового німецького короля. Так, 3 жовтня 1273 р. Пршемисл Отакар II ще перебував серед своїх військ перед Шопронем, а вже 14 числа цього місяця він з’явився разом з дружиною Кунігундою у австрійському місті Кремс, що на Дунаї³⁷.

На момент виборів граф Рудольф Габсбург з військом тримав в облозі Базель. Як розповідає прихильна до династії Габсбургів “Кольмарська хроніка”, саме там і застав його посол від курфюрстів. На запитання, чи погоджується він із результатами виборів, прозвучала позитивна відповідь. Новообраний німецький володар на radoщах звільнив полонених та ув’язнених (як прийнято робити в таких випадках) і вирушив до Франкфурта. В дорозі Рудольфа Габсбурга супроводжувала його дружина, сини й доньки. Після урочистого вступу до Франкфурта він відразу ж видав перші владні акти. У виборчому декреті, зокрема, вже наперед декларувалося, яким має бути новий король: відданим християнській вірі, другом церкви, оборонцем справедливості, добрим

³⁴ V. VANIČEK, *Op. cit.*, 149; K.-F. KRIEGER, *Op. cit.*, 23–24; J. ŽEMLIČKA, *Op. cit.*, 398.

³⁵ ‘Cronica ecclesiae Wimpinensis aukt. Burcardo de Hallis’, ed. H. BOEHMER v *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores: inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum*, edidit Societas Aperiendis Fontibus Rerum Germanicarum Medii Aevi, tomі XXX, pars I (Hannoverae, Impensis bibliopolii Hahniani MDCCCXCVI [1896]) 669–670; V. VANIČEK, *Op. cit.*, s. 150; J. ŽEMLIČKA, *Op. cit.*, 398.

³⁶ *Constitutiones et acta publica imperatorum et regum*, tomus 3, nr. 15, 18–19.

³⁷ ‘Continuatio Vindobonensis a. 1267–1302. 1313–1327’, p. 705; ‘Continuatio Praedicatorum Vindobonensium a. 1025–1283. (Tab.V.)’, 729; ‘Continuatio Claustroeburgensis VI a. 1267–1288’, 744; V. VANIČEK, *Op. cit.*, 150.

порадником. Відтак 24 жовтня 1273 р. відбулася урочиста коронація в Аахені й Рудольфа Габсбурга було підвищено “до короля Німців чи Римлян” (*in regem Thewthonie sive Romanorum*)³⁸.

Мало хто сподівався, що після тривалої летаргії курфюрсти так швидко дійдуть згоди. До таких, очевидно, належав і Пршемисл Отакар II, який явно недооцінив ситуацію, і з весни 1273 р., коли від папи Римського повернулося чеське посольство, не вдавався до жодних рішучих дій. Придворне оточення Пршемисла Отакара II (як і він сам) піддалося фатально хибному припущенню, що князі-виборці не матимуть ані бажання, ані спроможності для укладення спільної угоди. Чеський король, очевидно, був настільки впевнений в існуванні розколу серед курфюрстів, що навіть не вважав за потрібне взяти особисту участь у виборах, а відрядив замість себе бамберзького архієпископа. Однак на цей раз дипломатична інтуїція празького володаря підвела. Міжкоролів'я було для Пршемисла Отакара II ідеальним варіантом, ба більше: він так звик до двовладдя, що не припускав інших можливостей. Як наслідок, чеський король перебував не у вирі подій, а рухався їм наздогін. За інерцією він покладався на папство, хоча прихильне ставлення Риму до нього було вже у минулому.

В результаті, Пршемисл Отакар II навіть не шукав шляхів для компромісу з багатьма курфюрстами. Він, зокрема, не відновив дружніх стосунків із майнцьким архієпископом Вернером, який колись коронував його на чеського короля. Зрештою, саме Вернер, разом із нюрнберзьким бургграфом Фрідріхом, посприяв успіхові Рудольфа Габсбурга. У глухому куті перебували й відносини Пршемисла Отакара II з кельнським архієпископом. З наміром породичатися з майбутнім німецьким королем до трьох духовних князів-виборців приєднався і рейнський пфальцграф Людвиг II Віттельсбах. Саме чотирьом рейнським курфюрстам належала вирішальна роль при обранні Рудольфа Габсбурга. З Людвигом II Віттельсбахом чеський король підтримував досить коректні відносини.

Досягнення згоди між чотирма курфюрстами було закономірним процесом. Трійка рейнських архієпископів досить важко переживала сорокарічну відсутність королівського двору, який перебував під їхнім впливом. Власне, рейнські духовні князі очікували від нового правителя відновлення своїх позицій як культурного і владного ядра Священної Римської імперії. Підтримали кандидатуру Рудольфа Габсбурга й традиційні союзники Пршемисла Отакара II – північнонімецькі представники (голоси герцога Саксонії і маркграфа Бранденбурга), які були дезорієтовані в сплетінні пропозицій, обіцянок та інтриг. Саксонський герцог і бранденбурзький маркграф не мали вибору і були змушені навпомацки шукати вихід у безпорадності, адже Пршемисл Отакар II не запропонував їм якогось іншого варіанту, вирішивши, нехай вони самі домовляються з князями-виборцями.

---

³⁸ ‘Chronicon Colmariense’, edidit PH. JAFFÉ in *Monumenta Germaniae historica. Scriptorum*, edidit GEORGIUS HEINRICUS PERTZ, tomus XVII (Hannoverae, Impensis Bibliopolii Aulici Nahniani MDCCCLXI [1861]) 242–244; J. ŽEMLIČKA, *Op. cit.*, 398–399.

Для здобуття німецької корони чеському володареві, звичайно, потрібно було докласти чимало зусиль, тож коли він усвідомив, що не встигне завоювати прихильність більшості курфюрстів, то став втрачати інтерес до виборів і відпустив хід подій за течією. Зрозуміло, що Альфонс X Кастильський, хоча й був людиною шляхетною й освіченою, не міг залишатися німецьким королем. Але для Пршемисла Отакара II він був бажаною особою, адже виступаючи за його збереження на троні, чеський правитель у такий спосіб намагався розбити однакостанійність князів-виборців і повернутися до становища фактичного безвладдя³⁹.

Новообраний німецький король Рудольф Габсбург не належав до верстви імперських князів, хоча й був одним із найбільш впливових феодалів на південному заході імперії. Він, зокрема, володів чималими маєтками в Ааргау, Цюрихгау, в регіоні Верхнього Рейну, в Ельзасі та Шварцвальді. Тобто Рудольф Габсбург аж ніяк не був тим “бідним графом”, як про нього розповідає популярна легенда. Щоправда, Пршемисл Отакар II, поза сумнівом, був значно могутнішим за нього. Тож постає питання, чому курфюрсти висунули й підтримали саме Рудольфа Габсбурга? Очевидно, він ще до виборів зобов’язався повернути їм маєтки та владні повноваження, які від них було відібрано в період *interregnum*⁴⁰.

Отже, у 1273 р. Пршемисл Отакар II мав досить непогані стартові можливості позмагатися за німецький трон. Щоправда, він вважав, що для нього ці вибори не на часі і робив усе для того, аби в Священній Римській імперії й надалі зберігалася невизначеність із особою правителя. Інтуїтивно покладаючись на те, що курфюрсти не дійдуть згоди і в імперії при владі й надалі залишатиметься Альфонс X Кастильський, чеський король більше переймався черговою війною з угорцями, ніж виборчим процесом. Однак результат виборів не виправдав сподівань Пршемисла Отакара II, тож вони стали для нього втраченим шансом і, як виявилось згодом, мали фатальні наслідки для Чеського королівства.

³⁹ J. ŽEMLIČKA, *Op. cit.*, 399; K.-F. KRIEGER, *Op. cit.*, 23–24.

⁴⁰ БРОКГАУЗ, *Op. cit.*, 63; K.-F. KRIEGER, *Op. cit.*, 15–18.